

TEHNIKA I INFORMATIKA U OBRAZOVANJU

4. Internacionalna Konferencija, Tehnički fakultet Čačak, 1–3. jun 2012.

TECHNICS AND INFORMATICS IN EDUCATION

4th International Conference, Technical Faculty Čačak, 1–3rd June 2012.

UDK: 004::37.01

Stručni rad

INFORMACIONO-KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE I BEZBEDNOST DECE U OSNOVNOJ ŠKOLI

Čedomir Ivanović¹, Dragana Čarapić²

Rezime: U radu se saopštavaju istraživanja do kojih su došli autori u sagledavanju vršnjačkog nasilja (nasilje, zanemarivanje i zlostavljanje, kako od strane učenika, tako i od strane nastavnog osoblja), s posebnim osvrtom na uticaj kompjuterskih tehnologija (interneta), kao i primenu mobilne telefonije. Težište rada je usmereno, pre svega na vršnjačko nasilje koje je u poslednjih deset godina znatno uvećano, naročito primenom informacionih tehnologija. Naravno, internet je napravio pravu revoluciju u svim ljudskim delatnostima, pa i kada je reč o bezbednosti dece. Baza rada predstavljaju kompleksnija istraživanja koje je obaljeno u Osnovnoj školi „Braća Baruh“ i „Radoje Domanović“ u Beogradu.

Ključne reči: bezbednost, bezbednosna kultura, vaspitanje i obrazovanje, bezbedna škola, bezbednosni rizici, faktori razvoja, faktori uticaja, bezbednosni menadžment

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND SAFETY OF CHILDREN IN PRIMARY SCHOOLS

Summary: This paper presents the results of the research on peer violence and bullying (violence, neglect and abuse, both by pupils and by teaching staff). Special emphasis has been placed on the impact of computer technologies (the Internet), and the use of mobile phones. The focus of this paper is primarily laid on peer-to-peer violence which has shown signs of increase in the last decade, especially with the application of information technology. The Internet has completely revolutionized all areas of human activities, including the safety of children. The paper is based on a more comprehensive research conducted in two primary schools in Belgrade, namely "Braća Baruh" and "Radoje Domanović".

Key words: safety, safe culture, nurture and education, safe schools, safety risks, development factors, influential factors, safety management

¹ Dr Čedomir Ivanović, OŠ „Radoje Domanović“, Novi Beograd, E-mail: civanovic@hotmail.com

² Dragana Čarapić, OD “Djenerali”, Beograd, E-mail: draganacacak@gmail.com

1. UVOD

Razvoj informatičkih tehnologija i njegova primena, pre svega u komunikacijama, (internet, elektronska pošta i dr.) značano su doprineli kvalitetu života ljudi na Zemlji.

Međutim njihovom primenom došlo je do niza nepravilnosti i zloupotrebe korišćenja tehničkih dostignuća. Jedno od tih zloupotreba je korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u vršnjačkom nasilju.

U radu se saopštavaju istraživanja do kojih su autori došli u sagledavanju vršnjačkog nasilja (nasilje, zanemarivanje i zlostavljanje, kako od strane učenika, tako i od strane nastavnog osoblja), s posebnim osvrtom na uticaj kompjuterskih tehnologija (interneta), kao i primenu mobilne telefonije. Težište rada je usmereno, pre svega na vršnjačko nasilje koje je u poslednjih deset godina znatno uvećano, naročito primenom informacionih tehnologija. Naravno, internet je napravio pravu revoluciju u svim ljudskim delatnostima, pa i kada je reč o bezbednosti dece.

Nastao u univerzitetskim laboratorijama i razvojem personalnih kompjutera, internet je našao svoj put do miliona korisnika - od strogo poslovnih, obrazovnih, naučnih, do zabavnih i drugih ljudskih aktivnosti. Posebna pažnja posvećena je popularnim medijskim servisima kao što je internet i SMS poruke. Definitivno najpopularniji servis danas je World Wide Web (WWW) koji skoro da predstavlja sinonim za internet. Naznačeni servis nužno je posmatrati sa dva aspekta: kao korisnika koji pregledava sadržaje weba i kao stranu koja ima potrebe za sopstvenom prezentacijom na internetu. Važno je naglasiti da jedan od najbitnijih i najrasprostranjenijih servisa interneta je elektronska pošta. Masovna primena interneta, kako u oblasti bezbednosti, obrazovanju, tako i u poslovnoj delatnosti, predstavlja značajnu civilizacijsku vrednost. Elektronska pošta potiskuje sve druge oblike komunikacija. S druge strane - elektronska pošta je dostupna sve većem broju korisnika i to ne samo preko kompjutera već i preko mreže mobilne telefonije, što se u poslednje vreme sve više upotrebljava. Takođe u zadnje vreme, mobilna telefonija se sve više koristi i zloupotrebljava u smislu primene i rasprostranjenosti vršnjačkog nasilja najrazličitijih oblika, metoda i sadržaja. Sa pedagoškog, psihološkog i bezbednosnog aspekta ovaj vid nasilja predstavlja visok rizik za ciljnu grupu ispitanika, osnovnog školskog uzrasta. U ovoj studiji on je jasno istaknut kao novi oblik nasilja nad decom/mladima.

Baza rada predstavljaju kompleksnija istraživanja koje je obavljeno u Osnovnoj školi „Braća Baruh“ i „Radoje Domanović“ u Beogradu, [6].

2. CILJ I MOTIVACIJA ISTRAŽIVANJA

Savremene tehnologije razvijene krajem prošlog veka, njihov nagli razvoj i implementacija u sve svere ljudskog života omogućile su da se, značajno podigne standard življenja, odnosno kvalitet života.

Međutim, naše savremeno doba koje karakteriše veoma brz naučni, tehnički i tehnološki razvoj, bremenit je, više nego ikad, u dosadašnjoj istoriji čovečanstva, opasnostima po živi svet na našoj planeti u smislu zloupotrebe i pogrešno korišćenih dostignuća. Jedno od tih anomalija je i pojava vršnjačkog nasilja što je i osnovna tema ovog rada.

Vršnjačko nasilje (nasilje, zanemarivanje zlostavljanje), a posebno Internet kao bezbednosni rizik po mlade je, u stvari, nasilje, ili preciznije, oblik nasilja, koji je opasniji i traumatičniji od klasičnih oblika, jer je dostupan mladima osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta svakog dana, tj. 365 dana godišnje.

Među adolescentima su sve popularnije ankete sa negativnim sadržajem. Moderne

tehnologije su dušu dale za takve stvari. Poređaju se fotografije i/ili imena i nabroje pitanja tipa „ko je najružniji, koja devojčica je najdeblja, ko je najgluplji, najodvratniji?“ onda se poruka šalje na razne strane na izjašnjavanje preko mobilnog telefona i Interneta. Ovo je samo jedan vid vršnjačkog nasilja preko modernih tehnologija koje postoji kod nas, ali i u našem okruženju i širom sveta. Iz tog arsenala, mogu se izdvojiti još dva tipična primera zlostavljanja mladih: Kada neko, ko je zlonameran, dođe do nečije lozinke (šifre), uđe preko nje u Internet na sajt osobe kojoj želi da naudi, i napiše uvredljivu poruku o nekom trećem. Ispadne da je to uradila osoba kojoj je sve podmetnuto i ona je stavljena u poziciju indirektnih žrtve. Kao što je u praksi poznato, ona će se braniti i verovatno posvađati sa drugom ili drugaricom, jer će teško moći da objasni poruku na svom sajtu, pogotovo ako je sadržaj neprimeren. Stići će je roditeljski prekor, a možda i ukor nastavnika, i prezir vršnjaka. Može se dogoditi i da provajder ukine lični sajt, a onaj ko je sve to uradio, ostane nepoznat. To se vrlo često dešava i to je jedna perfidna zloupotreba modernih informacionih tehnologija, jer pravi zlostavljač ostaje nekažnjen. Portreti i nasilnika i žrtve pokazuju tipičnu asimetriju snaga. Uvek jači maltretira slabijeg. Često su to deca koja zaostaju u razvoju (hendikepirana), ili deca koja iza sebe nemaju jaku zaštitu (roditelja, porodicu, nastavnika).

Vršnjačko nasilje koje se ispoljava na ovaj način je veoma značajno u negativnom smislu, zato što je dosta rašireno i ostavlja velike posledice po mlade. Istraživanja su pokazala da čak 80 % dece „nasilnika“, vremenom postanu kriminalci. Posledice ovog oblika nasilja se ispoljavaju na sledeći način:-Ako neko dete čuje uvredu jednom, ono će je potisnuti ili zaboraviti. Ali, ukoliko tom detetu neko pošalje nešto uvredljivo preko Interneta, to je reč koja je napisana i može se čitati više puta. I svaki put, kada dete to pročita, ono bude povređeno. Posledice su daleko veće, ako taj sadržaj bude objavljen „javno“, pa ga pročitaju drugovi i drugarice toga deteta. Mnoge države, pa i naša, razvijaju različite oblike borbe protiv zloupotreba preko interneta i mobilnih telefona. Na primer, u Japanu, zemlji neslućenih tehnoloških dostignuća, zabranjene su mreže za druženje mladima od 18 godina. Oni su reagovali tako što su prosto presekli tu vrstu komunikacije za sve koji nisu punoletni.

I u Srbiji je 2009. proglašena godinom borbe protiv zlostavljanja i zloupotreba preko interneta. U funkciji bi trebalo da postoji taster za pomoć. Ukoliko neko dobije sadržaj koji ga vređa ili stavlja na stub srama, pritisne tzv. sigurnosni taster i nadležne obavesti o tome. Rešenje je, takođe, prijava provajderu, koji može da ukine sajt osobi koja šalje loše, negativne poruke i uvredljive sadržaje. Najvažnije je da se deca povere odraslima, roditeljima, nastavnicima, nekome iz svoje okoline, a ne da čute i trpe. Moderne tehnologije omogućavaju i lak pristup internet adresama čiji su sadržaji krajnje neprilagođeni dečjem i tinejdžerskom uzrastu, a upravo su oni najčešće „mušterije“. Istraživanja su pokazala da dečaci mnogo češće od devojčica idu na takve internet adrese. Dečaci sadržaj koji dobiju, ostave u kompjuteru, devojčice ga obično obrišu. To su pornografske i mnoge druge poruke koje nipošto ne bi trebalo da im budu dostupne.

U Zagrebu postoji tzv. sigurni telefon za decu koja su žrtve zlostavljanja. Na osnovu tih poziva, utvrđeno je da je 7 % pornografskih sadržaja stiglo preko interneta na školske kompjutere!

Kod nas, na žalost, sličan centar još ne postoji. Trebalo bi da se prvo prosvetni radnici informišu o tome - kakvi sve oblici nasilja postoje, i kako mogu da prepoznaju nasilnika i žrtvu. Poražavajuće je saznanje da svako treće dete nikome ne kaže da je žrtva nasilja. Ta deca samo pate i trpe dokle god mogu.

Treba, naročito animirati decu koja predstavljaju grupu za podršku. Svi najviše pričaju o nasilniku i žrtvi, a niko o deci koja to posmatraju, ne intervenišu, a često i navijaju, snimajući scene nasilja putem svojih mobilnih telefona. To je takozvana grupa posmatrača, koji su, u stvari, podrška nasilnicima. A ako treba da se stave na nečiju stranu, pre će se staviti na stranu nasilnika, nego žrtve. To jeste nezdrav poriv, ali ne potiče samo od dece. Oni se samo ugledaju na odrasle, jer deca ništa ne rade što nisu videla svojim očima. Oni uče po modelu, upijaju. Prema tome, ono što odrasli daju deci, to od njih i dobijaju. Pri tom, svi zaboravljaju uticaj televizije i video igrice na decu.

Prvi i osnovni savet je, dakle, pomoći i žrtvi i nasilniku, a posebno obratiti pažnju na grupu za podršku.

Žrtvi treba pomoći tako, što će joj se objasniti da to što joj se desilo, nije njena krivica, jer svaka žrtva razvija osećanje krivice i osećanje da nije kompetentna. Najčešće misle i da su manje vredne, da su same krive za to što im se dešava, jer smatraju da im sigurno nešto fali. Prva pomoć se sastoji u tome da se žrtva oslobodi osećanja krivice.

Nasilnik, pak, treba da shvati da njegovo ponašanje nije u redu, a nastavnici – da nasilje treba i mora dosledno da se kažnjava! Nasilnike, takođe, treba usmeriti na druge aktivnosti - na sport, druženje, učenje, gde će na socijalno prihvatljivim sadržajima utrošiti svoju negativnu energiju. I u situacijama kada nisu nasilni, treba ih pohvaliti i biti dosledan i u kazni i u pohvali.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Dalje se navodi samo manji deo rezultata istraživanja dobijenih u anketiranju određenih grupa učenika i nastavnika u u OŠ "Braća Baruh" u Beogradu sa analizom dobijenih rezultata preko upitnika, kao i neki od generalnih zaključaka istraživanja.

Ispitivanjima su obuhvaćeno 5 nižih i 18 viših razreda sa ukupno 438 učenika, što je dato mu tabeli:

Ispitani su i nastavnici iz škole, ukupno 76, što je dato tabeli 2 sa strukturom ispitanika.

U radu se navode rezultati problemskog bloka I: UČENICI KAO ŽRTVE NASILJA. Inače kao problemska tematika postoji niz drugih problema sličnog tipa za različite oblasti kao što su razna druga pitanja i populacije

POJAM NASILJA: Važno je na početku naglasiti da će se nasiljem smatrati bilo koje ponašanje kojim se druga osoba namerno želi povrediti, uplašiti ili osramotiti. Takvo nasilje može biti i fizičko i verbalno. Na samom početku ispitivanja svim ispitanicima (i učenicima i odraslima) nasilje je definisano upravo na ovaj način i od njih je traženo da svoje odgovore daju polazeći od ovakvog određenja nasilja. Prva analiza koja je prikazana odnosi se na izloženost učenika nasilnom ponašanju vršnjaka. Procena koliko učenika je izloženo, a koliko nije izloženo nasilju zavisi od toga šta ćemo uzeti kao kriterijum nasilja - ima više mogućih kriterijuma koji ne dovode do potpuno istih procena.

Dalje se navode karakteristično postavljena pitanja i realizovane analize:

Analiza 1: Koliko su učenici bili izloženi nasilnom ponašanju vršnjaka tokom protekla tri meseca (bar jednom)

Analiza 2: Koliko su učenici bili izloženi ponovljenom nasilnom ponašanju vršnjaka tokom protekla tri meseca (više puta i svakodnevno)?

Analiza 3: Koliko su učenici bili izloženi nasilnom ponašanju vršnjaka tokom celokupnog

školovanja?

Analiza 4 : Kojim oblicima vršnjačkog nasilja su učenici bili izloženi tokom protekla tri meseca?

Podanaliza 4.1: Oblici vršnjačkog nasilja kojima su izloženi mlađi učenici - za tri meseca

Podanaliza 4.2: Oblici vršnjačkog najviše rastužuju mlađe učenike

Podanaliza 4.2-a: Oblici vršnjačkog nasilja koji najviše rastužuju starije učenike

Analiza 5 : Dodatni pokazatelji ugroženosti učenika nasiljem

Podanaliza 5.1 : Koliko različitih oblika nasilnog ponašanja podnose pojedini učenici?

Podanaliza 5.3: Odložene reakcije dece na nasilje koje su doživeli u školi

Analiza 8 : Koliko ima najugroženijih učenika-procene odraslih

Analiza 9: Kako odrasli opisuju učenike koji češće od ostalih podnose nasilno ponašanje vršnjaka?

4. ZAKLJUČCI

Rezultati teorijskog i empirijskog istraživanja koji su analizirani i interpretirani u ovom radu, omogućili su izvođenje brojnih zaključaka koji mogu biti naučno/istraživački inspirativni, a praktično primenljivi, te su stoga sistematizirani i uređeni u pregled koji sledi.

1. Pokušaj definisanja i lociranja pojma bezbednosna kultura učenika, bio je usmeren pre svega na razgraničenje kulturoloških i bezbednosnih komponenti sadržaja ovog pojma, razumljivo iz saznajnih razloga. Bezbednosne komponente sadržaja ovog pojma, kao suštinske i konstante, definisane su kao stečena spremnost naročito mladih ljudi:
 - a) da sebe dožive kao deo društvene zajednice sa određenom kulturom i bezbednosnom kulturom;
 - b) da ovom osećanju pripadanja pridaju manji ili veći značaj u afirmativnom i vrednosnom smislu. Na osnovu ove spremnosti dolazi, zatim, do formiranja ili usvajanja određenih stavova za koje se zalaže društvena zajednica u celini.
2. Dominantni objekt bezbednosne kulture u našem i budućem vremenu predstavljaju učenici osnovnih i srednjih škola. Rezultati ranijih istraživanja ukazivali su da je za ispitanike sa ovdašnjih prostora bila najčešće karakteristična čisto bezbednosna komponenta u državnoj organizaciji. Rezultati nekih istraživanja su čak ukazivali i na začetke sklonosti ka vezivanju za Evropu, kao širu teritorijalnu celinu više država. Ovi podaci su nagoveštavali nastavljanje trenda proširivanja prostornih egzistencijalnih bezbednosnih okvira, u odnosu na koje se formira doživljaj pripadanja.
3. Prema rezultatima ovog empirijskog istraživanja (period 2008-2012. godine), bezbednost i zaštita učenika i zaposlenih u obrazovno-vaspitnim ustanovama - školama kao značajnim i primarnim kada je reč o bezbednosnoj kulturi mladih u pogledu njene eksplikacije (objašnjenja) iskazano je krajnje nerazumevanje aktuelne problematike o kojoj je reč, kako od strane nadležnih državnih institucija, tako i od Ministarstva prosvete Srbije.
4. Korelacije između stepena doživljavanja različitih bezbednosno-zaštitnih celina kao svojih i skora na skali njihove edukovanosti za uspešnu zaštitu, ukazali su još jasnije na prednost koju su dobili objekti bezbednosne kulture u kategoriji deca/učenici, što čini i osnovu odrednice razmatranja aktuelne problematike. U savremenim uslovima znatno je izraženija povezanost bezbednosne kulture učenika sa celinama koje su u naznačenom istraživanju predstavljene kao osnovna obeležja ispitanika, koje nemaju

svakako obeležje državnosti već: mesto življenja, pol, godine života, vrsta škole, razred, uspeh u školi za kategoriju ispitanika učenici, dok za kategoriju ispitanika nastavnici i stručni saradnici (pedagozi i psiholozi) škole prioritetni su bili: radni staž, stepen obrazovanja, vrsta škole, razredno starešinstvo, zanimanje i mesto življenja.

5. S obzirom na etičku, odnosno bezbednosnu strukturu objekta bezbednosne kulture deca/učenici mogu biti u savremenim uslovima i predmet proučavanja višenacionalnih kao i nacionalnih zajednica, u uslovima društvenih ekonomskih i političkih kriza, koje još uvek u pojedinim državama i regionima dominiraju.

Ukoliko se u procesu socijalizacije, težište stavi na naznačene objekte bezbednosne kulture, onda se u kriznim situacijama mogu očekivati nedoumice i kolebanja kada je reč o bezbednosnom aspektu bezbednosne kulture mladih. Za one koji se bave socijalizacijom mladih, ovo je saznanje koje bi trebalo da imaju na umu.

5. LITERATURA

- [1] Alibabić Š., Menadžment u obrazovanju, (od funkcije/ sinonima obrazovne politike ka naučnoj disciplini), FCO, Beograd, 2005.
- [2] Allison S. I., Palmer F. D.: Geology, Mc Graw Hill Book Company, New York, 1955., 1960., 1974., 1980.
- [3] Ambey Ken: Biohazard, London, Hutshinson, 1999.
- [4] Ivanović Č.: Bezbednosna kultura učenika osnovnih i srednjih škola u zaštiti od potencijalnih opasnosti, doktorska disertacija odbranjena na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008.;
- [5] Ivanović Č., Pujić M., Lepir D.: Odbrana i zaštita za drugi razred srednje škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.;
- [6] Ivanović S., Vaspitni aspekti savremene škole, Zbornik IPI, Beograd, 2001.
- [7] Čarapić D., Uloga nastavnika i informatičko komunikacionih tehnologija kao bezbednosnog rizika kod mladih, sem, rad., Tehnički fakultet, Čačak